

BESZÉLGETÉS MUCSI ZOLTÁNNAL

SZAMÁRLÉTRÁN A HIMALÁJÁRA

- Találtam egy könyvet, az a címe, hogy Boldog emberek. Benne egy fejezet, „A segédszínész helyzetgyakorlatai” - egy Mucsi Zoltán nevű, huszonnégy éves szolnoki segédszínész története és arcai, képekkel, 1980-ból. Én tizenöt évvel később láttalak először, Som C. Antalt játszottad a Csányi féle Szentivánéji álomban. Mi történt közben?

- Szolnokon voltam ez alatt a tizenöt év

alatt. '79 tavaszán jelentkeztem a színházhoz segédszínésznek. Felvettek, és elkezdtem fel-felé *camogni* a számárlétrán, hol lassan, hol gyorsan, hol *visszacsúszva*. Nagyon fontos időszak volt ez az életemnek, ott fedeztem fel a színházat belülről. Aztán úgy alakult az élet, hogy eljöttem Szolnokról. Egy héttel később megkeresett Csányi: a Szentivánéji álomban, amit éppen akkor próbált, szerep-

cserék történtek - így kerültem bele én.

- Fordulópont volt az életedben a Szentivánéji?

- Inkább azt tartom fordulópontnak, hogy eljöttem Szolnokról: lezárult egy hosszú, nagyon fontos korszak. Közben a Bárkán elkezdődött egy másik korszak - hogy ez öt, tíz vagy tizenöt évig tart-e majd, azt nem tudom. Jó lenne, ha tizenöt évig tartana. Legalább.

Szolnokon tíz-tizenkét év után azt gondoltam, hogy valószínűleg onnan fogok nyugdíjba menni. Nem úgy alakult.

- *Korábban fel sem merült benned, hogy elmenj Szolnokról?*

- Volt, amikor úgy éreztem, hogy el kellene mennem Kaposvárra, aztán egyszer nagyon hívtak Pestre, egyszer meg Nyíregyházára. Egy hónapig gyöttrődtem, hogy maradjak-e vagy menjek. Nem mentem. Nem tudtam, hogy ha odébb megyek ötven vagy száz kilométert, ott mennyi lesz a munkám értéke. Vajon mennyit ér másutt a szolnoki „helyi érték”? Lehet, hogy ugyanannyit, de inkább nem vállaltam ezt a bizonytalanságot. Ha meg véletlenül nem éreztem jól magam Szolnokon, akkor is ott volt az akol melege, az otthonosság - félttem felrúgni.

- *Ennyire fontos az otthonosság?*

- Nagyon fontos, hogy csapat legyen körül. Hosszú távon nem tudom elképzelni a munkát úgy, hogy különböző csapatokhoz, különböző színházcsináló közegekbe kelljen mennem, mondjuk, csinálók egy darabot Nyíregyházán, egyet Pécsen, egyet Budapesten, különböző színházakban. Nem bírnám, mert idegennek érezném magam. Ezért fontos annyira, hogy barátok: vegyenek körül a színházban: ha több munkán vagyok túl vala-kivel, és szorosabb köztünk a kapcsolat (még akkor is, ha ez csak munkakapcsolat), könnyebben létrejön a próbákon annyira fontos bizalmi helyzet. Ilyen szempontból eddig szerencsés voltam: Szolnokon is úgy éreztem, hogy nagyon jó a csapat, és most a Bár-kán ugyanezt érzem. Érdekesége ez az élet-nek, hogy a Bárkán, amikor esténként össze-jövünk, néha megint ott van Gázsó Gyuri, Spolarics Andrea, Mertz, Tibi, Tóth Jócó, jó-magam - egy kis szolnoki csapat.

- *Hallottam, hogy volt egy legendás szolnoki klub.*

- Az is a vidéki színházcsinálás része. Mert az ottani színészek nagy része nem annak a városnak a lakója, és mivel nincs család, nincs semmi, a mellékes munkának is sokkal kisebb a lehetősége, a színész a nap tíz-tizennyolc óráját a színházban tölti, próbán, előadáson, a büfében, aztán hazamegy aludni, és reggel visszamegy. A klubban folytatódik az asztali próba, az elemzés, megy a hajnalig tartó szájtipés, vitatkozásokkal, veszekedésekkel... meg némi alkoholfogyasztással.

- *Az, hogy ez ennyire jó időszak volt a számodra, gondolom, részben a rendezők érdeme is, akikkel dolgoztál.*

- Ha azt kérdeznéd, kit tekintek mesterremnek, Fodor Tamást mondanám - a színházról való gondolkodásomban ő hatott rám a legerősebben. Nagyon sokat tanultam tőle színészilag: hogy milyen kérdéseket kell megfogalmazni egy darabllal kapcsolatosan, milyen állomásokat, milyen pontokat kell megkeresni a szerepalakításokban. Nagyon fontos időszaka volt az életemnek, amíg vele dolgozhattam. De Tamáson kívül is volt egy csomó rendező, akikkel jó munkákban vettem részt. Csizmadia Tibor, Szikora János, Ács János... Nyilván elsősorban az a meghatározó, hogy segédszínészként kezdtem, és innen, a számléltra alsó fokáról araszoltam felfelé. Az első előadás, amiben szerepeltem, a *Don Quijote* volt, az egyik öszvérhajcsárt játszottam. Egy mondatom volt, de lehet,

hogy csak annyit kellett mondanom, hogy „Aldonza!”. Ettől kezdve azok a rendezők, akik nagyobb feladattal bíztak meg, mind nagyon fontosak lettek a számomra, mert éreztem a bizalmukat, és ez nekem akkor nagyon fontos volt. Eljátszottam Petzoldot Szurdi Miklós mesedarabjában, az *Emil és a detektívekben* - ez nagy lépést jelentett, két-három fokot felfelé a létrán. Áttörés, átbillenés - elkezdődtek a komolyabb feladataim. Látványos ugrásokkal haladtam felfelé. Ha elkezdesz negyven centi magasságból ugrani, és eljutsz egy ötvenig vagy két méterig, az más, mint amikor a két méter harminc centi után az egy centiért kell szinte annyit dolgoznod, mint azért, ahová addig eljutottál. Az egy másfajta nehézség.

- *Mostani nehézség?*

- Azt gondolom, hogy a két méter magasságában azért már ott vagyok. Mégsem egy méter ötvenre a világsúcstól.

- *Gondolom, inspiráló is volt ez a felfelé ugrálás.*

- Persze, nagyon sokat számított a hangulatomban, a hozzáállásomban. De a színház szellemisége is nagyon inspirált. A Katona alakuló, kezdeti időszaka lehetett ilyen.

- *Meddig tartott ez a pezsgés Szolnokon?*

- Az utolsó két évet leszámítva nekem Szolnok folyamatos pezsgést jelentett. Az első időszak attól volt euforikus, hogy egyáltalán a színház alkalmazottja lehetek. Persze a boldogság mellett félttem is: meg tudok-e felelni az elvárásoknak, a segédszínészi munkakör követelményeinek, és tudok-e tovább-lépni. Nyilván később előfordultak kis döccenők, mert elég gyakran cserélődött a társaság. A Művész Színház alakulásakor sokan elmentek, és azok közül, akikkel én sok időt töltöttem Szolnokon, kevesen maradtak. Újra kicserélődött a társulat, és akkor már nem volt jó. Nekem is el kellett volna jönnöm a következő évad után. Ezt pontosan éreztem, aztán valahogy nem mertem eljönni. Mint mindig, képtelen voltam változtatni.

- *Azért félsz ennyire a változtatástól, mert -- legalábbis a csapat szempontjából -- nehéz mindent a nulláról kezdeni?*

- Igen, bár azt gondolom, hogy az olvasópróbák kezdetén is tulajdonképpen minden alkalommal a nulláról indulsz. Az, hogy ez sikerül-e, attól függ, hogy meg tudod-e (rázni) magad, ki tudod-e üríteni a szervezetedet, az agyadat, tudsz-e magadban szellemi méregtelenítést végezni és úgy újramegújítani. De ez a nulla mégsem ugyanaz, mintha, mondjuk, úgy döntök, hogy Németországban leszek színész. Dolgoztam ott kétszer, és ha úgy beszélném azt a nyelvet, ahogy nem beszélem, így is dönthettem volna. Akkor arról a nulláról kellett volna elkezdni, mint Szolnokon. s a kétféle nulláról indulás között azért jelentős a különbség.

- *Gondolom, elsősorban a bizalom miatt: ha úgy kezdés egy olvasópróbát, hogy ismered a többiekét, jobban bízol bennük is, magadban is.*

- Nagyon érdekes ebből a szempontból a két németországi munka. Az elsőnél Kaszás Gergő volt ott mint ismerős, a másíknál az égvilágon senki. És kiderült, hogy ez is hihetetlenül inspiráló. Nincs meg az a barátsággal feloldható valami, az a kicsi biztonság, hogy „akkor ezt majd megdumáljuk”. Csak a munka van, és dolgoznod kell. Nyilván egy idő

után itt is kialakulnak mélyebb vagy kevésbé mély barátságok, haverságok, de az elején ez még nincs.

- *Hogy kerültél Németországba?*

- Egy düsseldorfi rendező, Karin Beier kitalálta, hogy a színházi uniós országokból összeszedett nemzetközi csapattal megcsinálja a *Szentivánéji álmot*, és a szövegének nyolcvan százalékát mindenki a saját nyelvén mondja. Ehhez keresett színészeket; Zsámbéki Gábor Magyarországról Kaszás Gergőt ajánlotta. Karin eljött megnézni a Csányi-féle *Szentivánéjit*, és meghívott engem is. Mi ketten mentünk Magyarországról, Olaszországból hárman, Németországból ketten, a többi országból pedig egy-egy ember. Furcsa mód alig telt el egy hét, máris úgy éreztük, mintha évek óta együtt dolgoznánk... Mindenki nagyon nagy kedvvel csinálta. Fantasztikus élmény volt, nagyon jó munka. A soknyelvűségnek az volt a legizgalmasabb része, hogy kódoltan mindenki mennyire hordozza a saját nemzetisége kultúráját. A commedia dell'arte az olaszoknak egy kis gyökér. Ott él bennük. A lengyel fiú Mrozeket, Wajdát hordozza. Ahogy én Adyt vagy József Attilát hordozom genetikailag. Vagy Dózsa Györgyöt. Meg azt, ami minden március 15-én eszembe jut: hogy az ünnepeink nagy része veszteséghez, elvesztett ügýhöz kötődik. Igazán nagy győzelem emléke - ilyen nekünk nincs is. Ez szintén meghatároz valamit. Szellemiséget, hangulatot, lelkületet.

- *Ez rögtön, az első pillanatban kiderült?*

- Néhány nap múltán már látni lehetett. Szerintem, ha odajött volna egy kívülálló, három nap után meg tudta volna mondani, hogy kik a kelet-európaiak, és kik a nyugat-európaiak... Az angol kislány például huszonkét éves volt, és a főiskoláról jött. Beszélgettünk arról, hogy mit fog csinálni, ha ez a munka befejeződik. Azt mondta, hogy talán kimegy hat hétre New Yorkba, utána meg hatnyolc hétre (de lehet, hogy tovább, majd meglátja) Los Angelesbe. Kérdeztem, hogy mit csinál ott. „Körülnéz.” Ez a körül-nézés nekem Budáig terjed. Neki majdnem ugyanazt jelentette, mintha én elmentnék sétálni egyet a Margitszigetre.

Amikor mentek a kinti Szentivánéji-előadások, havi három-öt alkalommal repültem, általában valami köztes átszállással - Zürich vagy Frankfurt -, mert nem volt közvetlen járat. s egy idő után olyan furcsa lett, hogy az útleveleddel beállsz a Non Europe-felirathoz, ahol nagyon sokan állnak, és kegyetlen lassan megy az a sor, a másíkon meg csak mennek át... Szerintem ennek is van visszahatása. Meg vagy különböztetve. Kapsz egy pecsétet, kapsz egy besorolást.

- *Ez fájdalmas?*

- Egyáltalán nem fájdalmas, mégis azt gondolom, hogy jelent valamit. Elkezdted raktározni, és ott maradt. Viselkedésformában.

- *Hogy sikerült a düsseldorfi Szentivánéji? Működött az, amit Karin Beier kitalált?*

- Úgy volt, hogy csak tíz előadás lesz belőle, aztán megért harmincat, sőt, meghívták a Berlińi Színházi Találkozóra is, ahová nemcsak Németországból, hanem az egész német nyelvterületről hívnak évente összesen tizenkét előadást, és nagyon nagy kitüntetésnek számít bekerülni a tizenkét kiválasztott közé. Ment volna többet is, de egyeztetési

nehézségek támadtak: Tel-Aviv, Budapest, Párizs... Folytatása is lett, Kölnben, ahol A vihart csinálták meg. Karin hat színészt hívott az előző tizennégyből, de csak ketten tudtak elmenni.

– *Melyik szerepet játszottad a Szentiván-éjben?*

– Kint Puckot.

– *Közben meg itthon Som C. Antalt.*

– Furcsa volt, mert amikor kimentünk, még senki nem tudta, hogy mit fog játszani. Három hétig próbáltunk egy Nápolytól hetven kilométerre fekvő kis üdülőfaluban, Marateában (az olasz dramaturgszövetségnek van ott egy kastélya, az volt a próbatermünk), és csak két hét vagy tizenhat nap után mondta meg Karin, hogy ki melyik szerepet játssza. Egyben voltam biztos: hogy Vackort nem akarom játszani. Nem tudom, ha ezt nem mondom Kariannak, rám osztja-e, mindenesetre még annyira frissen élt akkor bennem a pesti *Szentivánéji* próbafolyamatának az élménye, hogy úgy éreztem, nekem Vackorról tényleg semmi más nem jutna eszem-be. Nagyon nehezen tudtam másképp csinálni. Ráadásul hasonlóan készültek az ottani mesterember-jelenetek is, rengeteg improvizációval, mégis egészen más előadás született, hiszen a próba első időszakától kezdve teljesen más volt az út, a gondolkodás...

– *A következő németországi munkát, A vihart lemondta. Sohasem akartál kint maradni? Németországban színész lenni?*

– Nekem nem volt perspektíva, hogy német színész legyek. Meg kellett volna tanulnom anyanyelvi szinten a nyelvet, és nincs tehetségem a nyelvtanuláshoz. Az sem biztos, hogy kellett volna Németországban mint színész. Meg nem is lett volna kedvem a nulláról kezdeni... Lemondtam a németországi előadást, mert kint kellett volna lennem '97 augusztusától novemberéig, vagyis a Bárka első produkciójában, a *Díszelőadásban* nem vehettem volna részt. Sokat kínlódtam, hogy kimenjek vagy ne menjek, mert attól, hogy kimegyek, még tartozhattam volna a Bárkához, csak később kapcsolódtam volna be a munkába. Mégis azt gondoltam, hogy itt kell lennem az első darabnál, az első pillanatban.

– *Megérte?*

– Meg. A *Díszelőadás* próbafolyamata az egyik legszebb emlékü bárkás időszak a számomra. Egyrészt eleve másfajta izgalommal töltött el bennünket, mint egy átlagos bemutató. Nagyon bizsergető hatása volt annak, hogy elindul egy színház. Ráadásul olyanokkal találkoztam újra, akikkel előtte öt-hat évig nem dolgoztam: Spolarics Andreával, Gázsó Gyurival, és bekerültek új arcok, új emberek... Másrészt a próbafolyamat a darabkészítés folyamata is volt. Illetve azért valamilyen formában megszületett már addigra a darab az eredeti Kárpáti-kisregényből, de ez a nagyon nyitott anyag olyan lett, amilyenre mi szabtuk. Rengeteget változott a próbákon, sőt, az előadások során is.

– *Azt, hogy milyen az aznapi előadás, nyilván nagyon befolyásolja az is, hogy azok a nézők, akiket bevontok a játékba, hogyan reagálnak, mennyire jönnek zavarba. Mi történik például azzal, akit a Kóbor vírus kihív vacsorázni?*

tam". Ilyen még soha nem fordult elő, és persze nagyon meghatározta az előadást. Lement harminc a *Díszelőadásból*, és talán csak kétszer volt olyan, hogy kifejezetten rosszul érezte magát az, aki lejött a színpad-ra. A többiek szerették, bár teljesen felszabadulni nyilván senki sem tud. Vagy az, aki az előadás elején az újságcikket olvassa fel: el tudja-e olvasni zavarában értelmesen, vagy a közönség csak motyogást hall, amin kacag vagy kétségbeesik. Ha viszont a felolvasás jól sikerül, később sem vesz semmit támadásnak, atrocitásnak a néző.

– *Kár, hogy lekerül a műsorról.*

– En meg azt gondolom, hogy ez természetes rotáció, bár ügyesebb műsorpolitikával nyugodtan mehetne még havonta egy-szerkétszer. De a *Díszelőadást* nyolcvan-száz embernek kell játszani, húsz embernek nem lehet játszani. Tilos. A Bárkán ugyan lehet csalni a nézőtérrel, mert ha hat széket teszünk be, és nyolc néző van, az már pótszékes ház. De a színész számára akkor is lélekölő.

– *Van egy jó darab, jó színészek, jó rendező, még sincs garancia semmire, már ami az előadás fogadtatását illeti.*

– Nincs garancia, de a színházban egyáltalán soha semmire nincs garancia. Az is lehet, hogy én holnapután majd nem kellek... Húsz év alatt mindennel találkozik az ember. Olyan is volt, amikor nem tűnt remekműnek a darab, és a szereposztás sem a legideálisabbnak, mégis nagyon jó előadás született belőle. Vagy az, amit mondasz: olyan rendezővel dolgozunk, akinek a háta mögött nagyon sok kiváló előadás van, nagyszerű a szereposztás, remekművet próbálunk, és az előadás valamilyen mérsékelt kirobbanó.

– *Kárpáti Péter Világvevője egy picit nem ilyen?*

– Annak még az elején vagyunk. Nyilván egy év vagy három hónap múlva másképp tudok majd a Világvevőről beszélni - most azt gondolom, hogy jó előadás, és azt hittem, nagyobb durranás lesz... Pici dolgokon múlhat a siker... Ezek jelek, amelyeket vagy meg tudsz fejteni, amikor lekerül a műsorról az előadás, vagy nem. Az a szerencsés, ha sikerül megfjtened, mert akkor hasznosíthatod ezt a tudást a következő munkáidban.

– *Ahogy végiggondolom a bárkás előadásaidat, mindegyikben nagy szerepet játszol, de talán a Világvevő az első, amikor a végén te maradsz utolsóként középen a tapsrendben. Ez számít? Jó érzés?*

– Nyilván másként kelek fel azon a reggelen, amikor a *Csereznyészkertben* a Vándort játszom, és másként akkor, amikor este *Mulatság* van, vagy *Szentivánéji*, vagy *Világvevő*. Annak, hogy a *Világvevőben* én maradok a tapsrendnél utolsónak, nem tulajdonítok túlzottan nagy jelentőséget. Annak sokkal inkább, hogy azt a picit szerepet én játszom a *Csereznyészkertben*. Mert a darab szempontjából fontos, hogy én játszom. Ha megbetegednék, valószínűleg nem maradna el az az-napi előadás, mert akár egy utcáról behívott ember is el tudná mondani azt a négy vagy öt mondatot, de minőségében biztos, hogy nem lenne olyan az a jelenet, és azáltal az aznapi előadás sem. Furcsa, mert pont a *Világvevő* próbáin jött bennem elő az, amire húsz éve nem

ni, és hallgatni a Himnuszt, nyakadban az aranyéremmel. Vagy az, amikor a százméteres futásnál te szakítod át a szalagot, vagy amikor a Wembleyben harminc méterről megrúgod a labdát, beakad a felső sarokba, és százezer embertől kiszakad valami. Amikor szakmunkásképzőbe jártam Pesten, nagyon sok, talán havi húsz előadást is láttam, és a Vígszínházban egyszer Kern Andris maradt bent középen a tapsrendben. Meghajolt, hátrament - látom, ahogy ott áll háttal, és behúzza a többieket. Emlékszem, mennyire bennem volt, hogy ezt egyszer nagyon szívesen átelném. Hogy tapsol ezer ember, te meg azt mondod, gyere, gyere... Most meg azt gondolom, hogy ugyanilyen zseniális pillanat volt az is, amikor még az Új Színházban játszottuk a *Szentivánéji álmat* éjjel tizen-egyőtől, és hajnali háromkor tombolva ott tapsolt, dübörgött, önfelédten röhögött kétszáz ember. Ülnek hajnalban egy stúdióban, visszafojtják a lélegzetüket, és tapinthatóvá válik a csend - hihetetlen.

– *En is egy ilyen éjszakai előadáson láttam először a Szentivánéjit, és csak arra emlékszem, hogy senki sem akart utána hazamenni, az emberek valami örömmámorfélében, ismeretlenül is elkezdtek egymással beszélgetni. A Dogyin-féle Gaudeamus után volt még ilyen élményem, meg néhány nagyon jó film után, moziban.*

– *A Gaudeamus is fantasztikus élmény, vagy nekem még a Paál Isti-féle Tangó. s még öt-hat olyan előadást tudnék mondani, amikor az is felemelő érzés volt, hogy te ezt láthatod - az Ascher-féle Három nővér, a Platonov, és még lehetne sorolni. Amikor a mások által létrehozott előadások után úgy érzed, hogy érdemes csinálni. s tudod, hogy egy csodának vagy a részese. Amikor azt érzed, hogy az előadásban mindenki jó. Mindenki a helyén van, és ezáltal mindenkinek szinte hibátlan lesz az alakítása. Olyan ez, mint egy autó vagy egy űrhajó felépítése. Mi a fontos egy autóban? A négy kerék, a kormánykerék, a gázpedál, vagy a fék a fontosabb, vagy a fékolajat vezető kis cső? Vagy az indexlámpa? Van, amelyik filléres vagy egészen kicsi alkatrész, de nélküle az autó nem működőképes. Ha valamelyik, picinek mondott szerkezet hiányzik vagy hibás, az autó nyikorog, és egyáltalán nem üzembiztos. Es ez észrevehető. A tökéletes előadásoknál ugyanígy kell a helyén lennie mindenkinek. Az a jó, ha az ajtóban álló űr majdnem ugyanolyan fontos, mint Hamlet. De nagyon ritkán születnek ilyen előadások. Viszont erre kell törekedni minden újakezdésnél. Ezek a különleges előadások zseniális alkotások, olyanok, mint a képzőművészetben a Mona Lisa. Képet festettek sokat, de ez valamilyen mégis ismertebb, kiemelkedőbb. Ha ilyet látsz, azt gondolod, hogy bárcsak a hátralévő pályámon nekem is részem lehetne egy, kettő, öt ilyen előadásban. Nyilván ötöt szeretne az ember, de ha csak kettő vagy három adatik meg a pályáján, már akkor is megérte.*

– *Abban, hogy a Szentivánéji álom ilyen előadás a számodra, gondolom, része van annak is, ahogyan készült. A próbafolyamat kockázatmentességének, például.*

– Tényleg mások voltak a körülmények. Ha ez egy állandó társulat produktuma, lehet, hogy nem is tud folytatódni. De mindenki -

ként vállalta a produkciót, és az ebből fakadó könnyedség nyilván érződik az előadásban. Pedig volt benne kockázatás, több is, mint rendszeren, de mindenki úgy érezte, hogy ebbe a *Szentivánéjibe* már annyi munkát fektettünk - ha megbukik, ha nem, járunk a végére, méretessen meg. Ez a lendület vitte tovább.

– *A mesteremberek jelenetei az első pillanattól kezdve improvizációra épültek?*

– Pepe és én csak az utolsó időszakban kerülünk bele, amikor már nem nagyon változott a szereposztás. Nem a nulláról kellett indulnunk, mert már megvolt az addigi próba-időszak alatt született váz, amelyen aztán változtatott a mi ezemlévisé-
günk. Tehát a Som C. Antal szerepbe bekerültek monda-tok az én tizenöt éves szolnoki előadás-csinálásom keserű időszakából - nyilván mindenki hozta a saját tapasztalatát, én a szolnokit. Amit, ugye, az idő közben megváltoztatott. A humort emeltük ki belőle. Mondtuk az ötleteinket, a vázból új váz lett, összeolvastuk, változtattunk rajta, szinte fel sem álltunk a papírtól - így telt el legalább egy hónap. Aztán egyszer csak a Pepe felugrott, hogy „akkor ezt most próbáljuk ki”, és elkezdődött a gyakorlati próbája annak, amit addig az asztalnál csináltunk. Persze a szöveg ezután is rengeteget változott, mert a helyzetekből adódóan mindig új mondatok, új poénok jöttek.

– *Mondták rólad, hogy elképesztően bátran próbálsz. Hogy nagyon nyitott vagy, és nagyon sokat mersz.*

– Évekig borzasztó féltéken próbáltam, az első négy hét alatt szinte semmit nem csináltam - azt gondoltam, gyűjtöm magamba az információkat, hallgatom, hogy mi lesz a feladatom -, aztán egyszer csak beindultam. Most meg, néhány év óta úgy gondolom, hogy nem lehet a próbából ezt az időt elpazarolni. Merni kell rosszul próbálni, rosszat csinálni. Ettől aztán úgy tűnik, hogy bátran próbálok. De az tényleg nagy bátorság, nagy lépés a színész életében, amikor mer nagyon rossz lenni a próbán, amikor ki mer próbálni olyan dolgokat is, amelyek biztosan nem lesznek benne a darabban. Az meg, hogy csak nyitottan lehet próbálni, az egész színházcsinálásra igaz, az egész alkotóközösségre, amely létrehozza az előadást. Egy betokosodott alkotófolyamatból biztosan nem születhet jó eredmény. De még a nyitottság sem garancia: az első próba kezdetén mindig

bizonytalan, hogy milyen lesz a végeredmény. Mint egy sakkjátszmában... X ponttól el kell jutnod Y pontig egy labirintuson keresztül, sőt, eközben a legegyszerűbb és legrövidebb utat kell megtalálnod.

– *Mitől függ, hogy ez sikerül vagy nem sikerül?*

– Ha ezt pontosan lehetne tudni, akkor csak zseniális művészeti alkotások születnének. Mindenki fantasztikus dolgokat írna, minden festő fantasztikus képet festene... Attól mindenképpen függ, hogy a feladat, amellyel találkozol, pont abban az időben jött-e el, amikor optimálisan meg tudod oldani. Ha éppen jókor találkozol azzal a szerep-

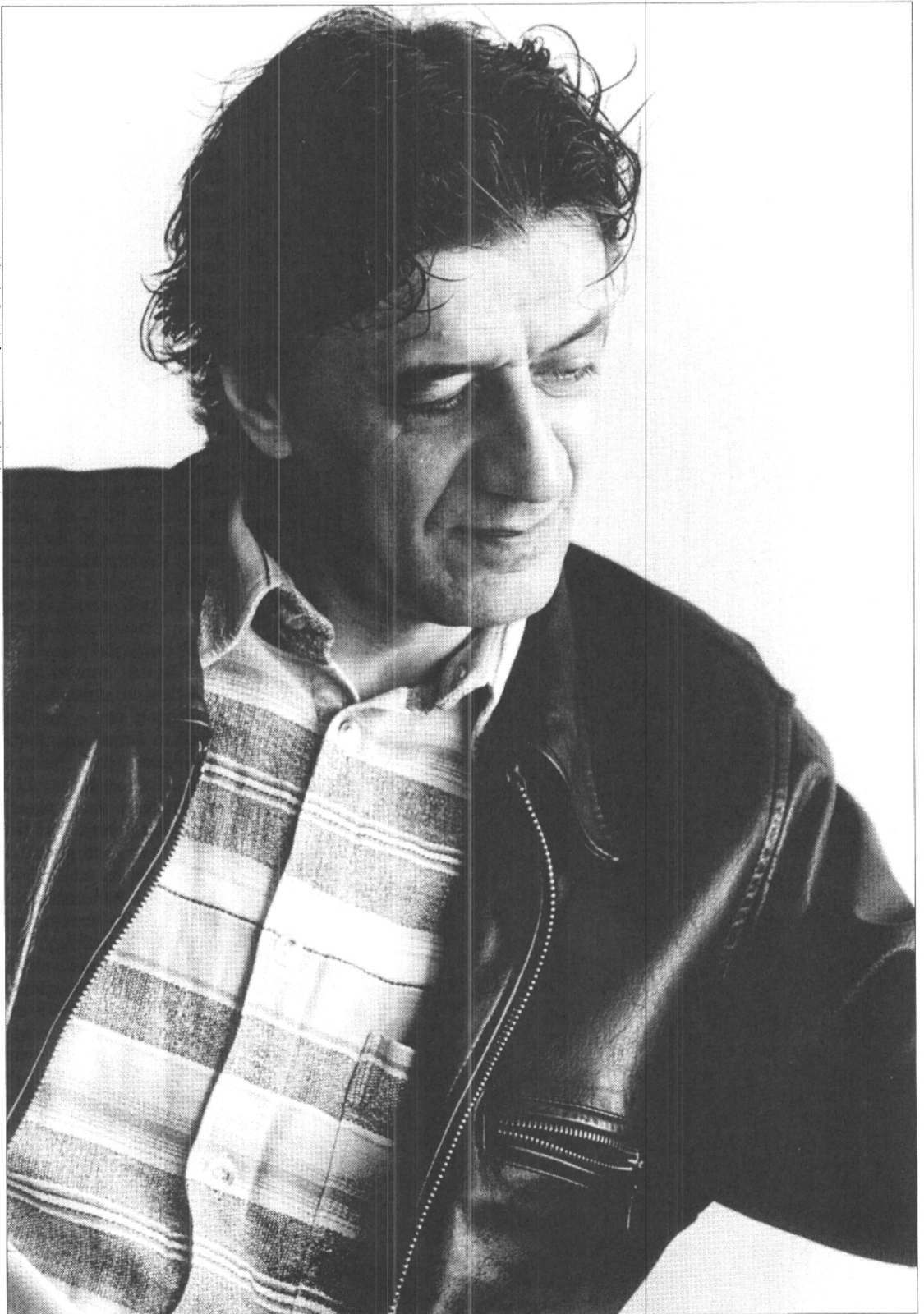
pel, azokkal a partnerekkel, azzal a rendezővel, akkor a tenyerén hordoz a Jóisten. Vagy legalábbis megsimogat.

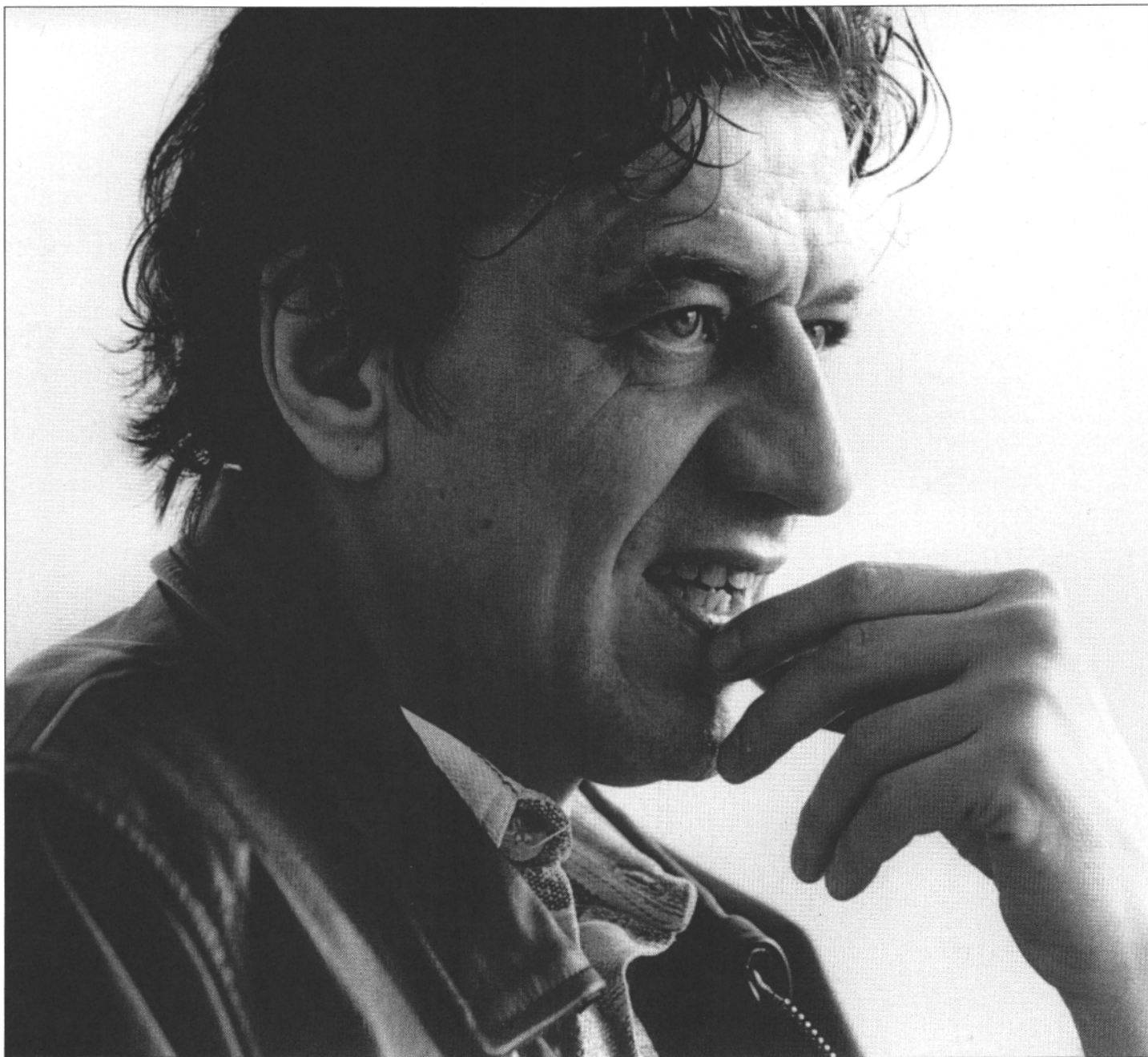
– *Van ilyen élményed... erről az ideális helyzetről?*

A végeredmény legyen ideális...

– *És a próbafolyamat? Ott lehet szenvedni?*

– Az elmúlt fél év alatt több embertől hallottam, hogy nekem az az éltető elemem, ha szenvedek, ha kínlódom, ha konfliktusom van. Ezt én egyáltalán nem így gondolom magamról, de nem kerülöm ki a konfliktusokat. A konfliktus hozzátartozik a próbafolyamathoz - naevon ritka az, amelyik konfliktus-

ezek a feszültségek öt perc vagy két nap után feloldódnak.

- *Mi van akkor, ha nem tudnak feloldódni? Például ha a próbafolyamat nem jut el a bemutatóig. Tudom, néhány éve próbáltatok - szintén Csányi János vezetésével - Tasnádi István Don Quijotéját a Bárkán, az-tán az ősbemutatót Kaposváron tartották a közelmúltban. Lementél, megnézted - milyen érzés volt?*

- Furcsa, mert azt gondoltam, hogy ez a darab bennem teljesen lezárult, és már semmi közöm hozzá. Aztán elkezdődött az előadás, és a harmadik perctől kezdve olyan volt, mintha valami terápián vennék részt. Nem is a próbaidőszakot, hanem azt a pár napot juttatta eszembe, amikor Sződligeten néhányan összejöttünk, és az egész kitalálódott. Pontosan hallottam Pepe mondatait, minden kristálytisztán megjelent. Nem is tudtam objektíven, kívülről nézni a darabot, mert annyi emléket hozott fel.

- *Keserűséggel nézted?*

- Inkább zavart keltett bennem.

- *Ti úgy zártátok le, hogy soha többet nem akartok hozzányúlni?*

- Nem, de én magamban úgy zártam le. Úgy éreztem, nagyon sok időnek kellene eltelnie ahhoz, hogy újra nekivágjunk. Kétszer gyors egymásutánban - nekifutottunk, és mind a kettő rémálom volt, ámokfutás.

- *Miért?*

- Több okból. Egyrészt akkor még nem jött el az ideje annak, hogy elkezdjük próbálni. Nem jött el, mert János energiájának szerintem csak a harminc százaléka maradt a rendezésre. Harminc százalékkal viszont nem lehet előadást létrehozni. Ő nyilván nem harminc százaléknak élte meg, hanem emberfeletti küzdelemnek, és én is tudtam, hogy nem azért nem csinálja, mert nincs kedve hozzá vagy felkészületlen, hanem mert a Bárka egyéb dolgaival foglalkozik - mégis csak azt a harminc százalékot éreztem. Dolgoztunk nem tudom, hány hétig, és látszott, hogy nem mozdulunk semerre, egy helyben topogunk. Mint amikor húzod a szárazföldön a hajót, és egy hét alatt négy millimétert halad előre. Ráadásul rengeteg energiát emésztett fel, ami elment - legalábbis akkor úgy éltük meg - az éterbe, a semmibe.

- *Ilyenkor már - gondolom - az abba-*

- Az abbahagyás azért keserű, mert ott válik nyilvánvalóvá, hogy ez a sok energia elment a semmibe. Mint amikor hirtelen megáll a mókuserék, és nem tudod, mit csinálj. Csak szédülsz.

- *A sződligeti közösen alkotás hasonlóan zajlott, mint a Szentivánéji-beli mesterember-jelenetek próbái?*

- Alkotásnak azért én nem nevezném... Inkább csak összejött nyolc-tíz ember, és öt napig ment a napi négy-nyolc óra szófosás arról, hogy a cervantesi *Don Quijote* két alapfigurájának archetípusát hogyan lehetne behozni a kilencvenes évek Magyarországra. Hogyan lehet ütköztetni a történetet a mai világgal? Mindenki mondta az ötletét: kivel találkozzon Don Quijote? Egy bankigazgatóval, egy maffiózóval, most azt is mondanám, hogy Torgyánnal a Fradi-klubházban. Tasi meg jegyzetelt. Aztán megírta a darabot: csinált egy füzért az ötletekből.

- *Amikor elkezdtétek, még a darab váza, az alaptörténet sem volt készen?*

- Semmi nem volt készen.

- *Vagyis Kaposváron a ti darabotokat*

játszották el.

– Ez így van rendjén: mi nem tudtuk megcsinálni, azért ne legyen a darab a fiókban.

– *Arra sohasem gondoltál, hogy rendezz?*

– Gondolni gondoltam, de még nem jött el az ideje. Megpróbálnám, de félek is tőle, és ez a készítés egyelőre nem visszatartó. Majd ha megtalálom azt a néhány darabot és azt az öt-hat embert... '79-ben ugyan rendeztem egy darabot a Kötövis nevű ama-tör együttesnél, de az csak egy hübelebalázs, egy huszonkét évesen a világot megváltani akaró fiatalember butasága volt.

– *Ha jól tudom, a színészi pályád is ennél a szolnoki színházi csoportnál indult...*

– Akkoriban nagyon sokáig nem tudtam, hogy mi szeretnék lenni, és összevissza bolyongtam a világban. Érdekes helyeken dolgoztam: téglagyárban segédmunkásként, hajógyárban és a vasútnál karbantartóként; mielőtt a Kötövishez kerültem, éppen hírlap-kézbesítőként építettem az országunkat.

– *Azt mondtad, Pesten jártál iskolába.*

– Szakmunkásképző suliba jártam '72-től '75-ig, és ez az időszak színházak, koncertek és labdarúgó-mérkőzések látogatásával telt el, semmi mással. Az iskolát elvégeztem a szüleim kedvéért, hogy ne hagyjam ott, ha már akaratosan ide jelentkeztem, pedig már a harmadik napon kiderült számomra, hogy ez nem az a hely, ahová nekem járnom kellene.

– *Szolnokon születél?*

– Abonyban. Az anyai nagyszüleim földművesek voltak, tanyán éltek, állatokkal - ló, tehén, bika, kutyák -, nagyon szerettem ott lenni.... Az apai nagyszülők - iparoscsalád. A nagyapám kovácsmester volt, egy hihetetlenül nyugodt, bölcs bácsika. Ez a nyugalom és bölcsesség az egész családtól rettenetesen távol állt, mert egy idegbeteg, örült család volt a miénk. A nagyszüleim ötven-egynéhány évig éltek együtt, és én nem emlékszem egy hangos szóra. Illetve egyre igen. Amikor már nyugdíjas volt a nagyapám, az volt a programja, hogy reggel felkelt, elment bevásárolni, hazajött, a csomagjait lerakta a nagymamámnak, elejétől a végéig kiolvasta a Népszabadságot, tett-vett valamit a műhelyében, megebédelt - ilyen akkurátusan, szinte egyformán teltek a napjai. Nyolcvanéves lehetett, amikor elment bevásárolni, elesett az úton, és kborult a tejfő. Bejött, és azt mondta a nagymamámnak, hogy „Itt van, baszd meg!”, s akkor hihetetlen csönd lett a házban. En tíztizenkét éves lehettem, de ez ilyen erősen megmaradt bennem... A tehetetlenség állapota felborította a harmóniát... Egyébként nyolcéves koromtól kezdve labdarúgó szerettem volna lenni, ez egy biztos pont volt az életemben, aztán nem úgy alakult. Amikor elkerültem a Kötövis nevű együtteshez, éreztem, hogy nekem ehhez van valami affinitásom, és ezt meg is erősítették. Aztán megtaláltam a hirdetést, hogy segéd-színészi állás betöltésére felvételt hirdet a színház...

– *Főiskolára nem akartál menni?*

– Háromszor felvételiztem, '80-ban, '81-ben és '82-ben, de a második rostan mindíg kiestem. Aztán huszonhat évesen már nem is voltam benne biztos, hogy négy évet a Főiskolán kellene töltenem, meg akkor már látszott, hogy ezt főiskola nélkül is lehet csinálni.

– *De nyilván sokkal könnyebb helyzetben*

vannak azok, akik szépen elvégzik a Főiskolát, lediplomáznak, és így kerülnek be valamelyik színházba, lehetőleg Pesten...

– - A főiskola nélküli színész azért nem egyedi eset. s azt gondolom, nem könnyebb vagy nehezebb, hanem egyszerűen más út. Az igaz, hogy főiskolával a hátad mögött talán hamarabb kapsz lehetőséget. Itt meg apránként... Eljátszol egy pici szerepet, aztán rád bíznak egy nagyobb feladatot. Ez talán valamivel hosszadalmasabb... Lehet, hogy apró lépésekkel araszolgathatsz, de ha főiskolai diplomával bekerülsz egy színházhoz, és ott nem foglalkoztatnak, az sokkal retentesebb kudarc...

– *Azért mégis furcsa ez a helyzet... Tizenöt szolnoki évvel, negyven szereppel a hátad mögött főszerepet játszol a Bárkán, filmekben... és mintha mégsem ismernének eléggé.*

– Az ismertség vagy a népszerűség meg a szakmai színvonal, az két különböző dolog. Ma igazán népszerűvé a televízió által válhat az ember, vagy ha nagyon sokat filmez. En meg azért annyira sokat nem filmeztem: tíz-egynéhány film van mögöttem, négyben főszerepet játszottam. A színház által nem lehet országos népszerűsége szert tenni. Jó néhány vidéki társulatban vannak nagyon jó színészek, akiket csak a szakmán belül és az adott városban ismernek. Szegedről kevesen járnak Kaposvárra, Győrből Nyíregyházára...

– *Nem is annyira az ismertségre gondoltam... inkább az elismertségre.*

– Nem tudom, hogy érted azt, hogy elismertség... Díj?

Például.

– Jancsó Miklós mondta, hogy a díjat nem kapja az ember - a díjat adják. Na most akik a díjakat adják, eddig úgy gondolták, hogy nekem nem kell adni, de hát ez teljesen rendjén is van. Életemben két díjat kaptam: a Filmkritikusok Díját a *Gengszterfilm* után meg a Bárka Színházban adományozható Som C. Antal-díjat, amelyet a társulat szavaz meg. Ez a két díjam.

– *Nem tudom, hogy a bárkás csapat milyen a szolnokihoz képest, de úgy érzem, hogy a napjaid nagy részét itt is a színház-ban töltöd. Talán egy darab kivételével ott vagy mindegyik előadásban, főszerepekben.*

Azért ez több év terméke. Az meg, hogy mennyi időt töltök a színházban, előadásfüggő. A Cseresznyés kertnél például nem szoktam bemenni öt órára. Minden előadásnak megvan a maga rítusa. Az egyikre bemegyek ötkor, a másikra fél hétkor, ilyen tevékenységet folytatok, olyan tevékenységet folytatok... Az biztos, hogy fél hétkor bemegyek a színpadra, és megnézem a kellékeket; szeretek rajta igazítani egy centimétert vagy egy millimétert. Szolnokon mindig kértem a színház jelentős, már eltávozott személyiségeit, hogy segítsenek a próba-folyamat és az előadások alatt. Most már hosszú ideje minden előadásba rakok be valami titkot, amiről lehet, hogy néhány kollégám tud, lehet, hogy senki sem tud, de nekem nagyon fontos. Például A *nyugati világ bajnokában* dadognom kellett. A dadogás nagyon kényes dolog a színpadon, hogy ne legyen gagyi, önmagáért való, és nagyon sokáig kínlódtam, küszködtem vele. Az első négy-öt héten kerestem, hogy mi legyen a formája. A nagyobbik fiam

gyerekkorában dadogott, eléggé furcsán. Többheti kínlódás után úgy döntöttem, hogy ezt fogom megcsinálni. A bemutató előtt megmondtam neki, mert féltem, hogy ez visszaélés valamivel, valami nagyon személyesnek a megmutatása. Azt is mondtam, hogy ezt az előadást neki csináltam, neki ajánlom. s ezáltal számomra olyan személyes lett az előadás, hogy... hát, magyar színpadon úgy még nem dadogott senki. Vagy a *Világvevőben* a belső zsebemben ott egy személyi igazolvány-tartó, benne a kisebbik fi-amról, Kornélról egy fotó, amit soha senki nem lát, de attól, hogy a darabban felmerül a gyerek-kérdés, nekem ez a pici titok kell az előadáshoz. Vagy Pici Jani kalapja - Öze Lajos kalapja. Ez is része az alakításnak.

– *A Multság-beli alakításodban is nagyon erősen érzem a személyességet... Olyan az a három alakítás, mint egy-egy ön-vallomás.*

– Amikor másfél órán csak három embert látsz a színpadon, sokkal inkább figyelsz minden rezdülést, sokkal erősebben, érzhetőbben van rajtunk a figyelmed. Amit mondtál, hogy „önvallomás”, az nagyon fontos. Az egyetlen kifejezési formám a játék - csak egy szerep kapcsán tudom elmondani azt, amit a világról gondolok. Ez néha egy jankiáltás, néha csak kicsi jelzés... Fontos, hogy mennyit tudsz magadból beépíteni a szerepbe, abba a lénybe, akit „megszemélyesítesz, mennyire mersz vagy tudsz levetkőzni meztelenre, mennyire tudod kiadni magad. Minél inkább, annál jelentősebb lesz az alakítás.

– *Ez a lelki lemeztelenedés nekem is eszembe jutott - legerősebben a Világvevő-beli szereppel kapcsolatban.*

– Pici Jani egymás után szembesül a legszélsejesebb, legszörnyűbb helyzetekkel: el akarják venni a gyereket, aztán találkozik a barátja halálával. Tudjuk, hogy amit járunk, amit élünk, véges, mégis nehéz a halál fel-dolgozása. Furcsa, kegyetlen fintora az élet-nek, amikor egyik pillanatról a másikra, teljesen váratlanul szembesülnöd kell vele. Sokkoló... Mostanában valahogy a halál elő-jön a szerepeimben. A *Multság* is az élet nagy kérdéseit feszegeti... Itt van három ember, aki a halálban látja a megoldást. Az egyik felkötö magát, és amikor ez megtörténik, létrejön a multság. A *Díszelőadás* messzebről kerülgeti a halál, a gyógyítás kérdését, azt, hogy mi mitől van.

– *A te egyik jeleneted, a „Mihalek-éttem” keserű vége jut eszembe - de egy perccel korábban még a hasukat fogják a nézők a nevetéstől.*

– Az a jó, ha ez a két dolog mindig együtt van jelen az előadásban vagy a szerepben. Amikor Jancsó Miksi bácsit megkérdezték a Lámpással kapcsolatban, hogy miért ilyen cinikus ez a film, azt mondta, hogy olyan világot élünk, amikor az Egyesült Államok elnökével kapcsolatban arról beszélnek, hogy az orális szex szex-e egyáltalán, vagyis a világ egyik vezető hatalmának egy erotomán vezetője van; a másiknak meg egy vodkás-üveg, és ők döntenek a világ sorsáról - ha ezt komolyan veszed, másnap felvágod az ereidet. Amennyire tragikus ez, annyira nevetséges is. Jancsó legutóbbi két filmjében az a lényeg, hogy mennyire tudunk görbe tükröt csinálni bizonyos helyzetekből. Kis hibákat, emberi gyarlóságokat nagyítunk fel, amelyek

A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

valahogy mindegyikünkben ott vannak. Számomra a humornak ez a része a legizgalmasabb. Karinthy humora is azért zseniális, mert folyamatosan ezt használja fel, mind-egyik írásának ez az alapja. Az, hogy hogyan veszítjük el az agyunkat különböző helyzetekben, hogyan jön elő az önzésünk, az irigységünk. A nyulat, amelyik nem hajlandó előjönni, meg akarjuk simogatni, de piszkavassal felkoncoljuk. s közben azt mondjuk, hogy „szeretem”.

– A cinizmus ott a bárkás szerepeid nagy részében is.

– Zsüzsü a *Lila* ákácban cinikus, de az étellel és nem a többiekkel szemben. Egyszerűen olyan az élet, hogy csak cinikusan lehet benne részt venni. Azt mondták a próbákon, milyen gonosz ez a Zsüzsü, hogy elküldi a barátja szerelmét, pedig szerintem egyáltalán nem gonosz, csak elfogadja a korszellemet. Pakura a *Titanicban* nem cinikus, hanem túl van nagyon sok mindenem. Ő is másképp látja a világot.

– Mi van akkor, amikor a szerep nagyon

távol áll a személyiségedtől? Amikor nagyon nehéz közös pontokat találni?

– Akkor többet kínlódom. Szerintem Pici Jani szerepe távol áll az alkatomtól, a lényemtől. Ebben a figurában a cinizmus vagy az ironia megmutatására egyáltalán nincs lehetőség, vagy egészen minimális. Csak a naivság, az érzelmi tisztaság... Nekem nagyon izgalmas volt ez a munka, és fontos, hogy eljátszottam ezt a szerepet, de ilyen szempontból ez nehezebb próbafolyamatnak bizonyult.

A *Tótférivel* például sokkal kevesebbet kellett dolgoznom. Ott az egész darabban az én szerepemben a legerőteljesebb a humor, úgyhogy a Bogdány-figura szinte magától jött, az olvasópróba után - a próbák alatt persze finomodott. Ez itt nyilvánvaló könnyebbség, de igazából mindegyik alakítás nehéz. Elkezdesz száz előadás után, egy létrehozott munka után egy újat, a nulláról. Nyilván fantasztikus élmény leszűrni a zászlót a Himalája tetejére, de ez nem folyamatos örömmámor, hanem kínlódások, elakadások, meglódulások sorozata. Amikor felérsz, min-

den kerek egészsé, simává válik... Aztán lemérsz, hogy újra megmászd, de semmi garancia nincs rá, hogy feljutsz. De az a tapasztalatod megvan, hogy tudod: tovább kell menned. Lehet, hogy kétszáz métert teszel meg három hónap alatt, és utána két nap alatt kétezer métert. Nem esel pánikba, amikor elakadsz, hanem azt mondd, hogy meg kell találnod a kivezető utat. s tudod, hogy meg fogod találni.

Az interjú március 16-án készült. Március 27-én, a Színházi Világnapon a társulatok által megszavazott Hekuba-díjat az idén Hacser Józsa és Mucsi Zoltán kanta.

TÖRÖK TAMARA